

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS OF THE FACULTY OF LETTERS, ISTANBUL UNIVERSITY

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

REVIEW OF THE INSTITUTE OF ISLAMIC STUDIES

Müdür — Editor

Ord. Prof. Dr. ZEKİ VELİDİ TOGAN

CİLD — VOLUME III.

CÜZ — PARTS 3 - 4

1959-1960

Edebiyat Fakültesi Matbaası

İSTANBUL

1966

Mezhepler Tarihi Yönünden Said Nursi ve Nurculuk

Doç. Dr. YAŞAR KUTLUAY

Son yıllarda kendisinden çok bahsettiren, lehinde ve aleyhinde pek çok söz söylenen bir cereyan ve bu cereyanın temsilcisi, yani Said Nursî ve Risâle-i Nûr şakirdleri üzerinde durmak-istiyorum. Mak-sad burada Said Nursî'yi ve eserlerini teker teker ele alarak, ileri sürdüğü fikir ve görüşlerin tenkidini yapmak, bunlar hakkında bir kıymet hükmüne varmak değil, fakat onun hayat ve faaliyetine kısaca göz atarak, gerek kendisi ve gerekse başkaları yahut taraftarları tarafından ortaya atılan fikir ve iddiaların ışığı altında Nur-culuk hareketini ele almak ve bu hareketin tarihteki paralelleri ile bir mukayese denemesi yapmaktır.

1908 yılında ilân edilen ikinci meşrutiyeti müteakip siyaset sahnesinde gördüğümüz Said Nursî'nin -yahut o zamanki adı ile Said Kürdî-nin- sebep olduğu veya ortaya attığı yarı siyasî yarı dinî cereyan ile İslâmın ilk devirlerinden itibaren zuhur eden fırkalar ve bu fırkaların kurucuları arasında benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler bazan fırkanın kurucusuna o fırka mensuplarınca izafe edilen veya bizzat kurucu tarafından iddia olunan hasletlerde, bazan sistemin yayılma ve propaganda usûlünde, bazan da kurucunun ölümünden sonraki safhada ortaya çıkmaktadır. Şimdi, zikrettiğimiz hududlar içerisinde Said Nursî'nin hayatını ve faaliyetini gözden geçirelim.

Said Nursî'nin hayatı, bir taraftan kendisi, diğer taraftan şakirdleri tarafından anlatılan, nakledilen ve fakat isbatı imkânsız rivayetlerle olağanüstü hale getirilmektedir. Şöyle denilmektedir: "Seksen sene evvel 1293-1877'de, bir seher vakti, şarkın yalçın dağları arasında sıkışıp kalan ufak bir köyün ufuklarında bir güneş, bir irfan güneşi doğuyor, Said Nursî dünyaya geliyor. Bu güneş bir gün gelecek bütün memleket irfanını kaplayacak, imanlı gönüllere hakikat nurları saçacak. Doğduktan biraz sonra gözleri manalı manalı etrafı süzüyordu, uzun zamandır zulmetler içinde bunalmış gibiydi. Karanlıkları

yırtarak aydınlığa çıkmıştı, bakışları annesini âdeta korkutmuştu, ne-redeyse konuşacak gibiydi, ağlamıyordu, ağlamayı erkeklik şanına lâyük görmemişti, yalnız yumruklarını sıkmişti. Kulağına ezan-ı Muhammedî verdikleri zaman pür haşyet kesilmişti. O bir çocuk değil bir hârika idi. Konu komşu onu gördükleri zaman hayret etmişlerdi. Onda âdeta olgun bir insan tavrı vardı.. Tahsil çağına geldiği zaman onu hırçın bir çocuk olarak görüyoruz. Arkadaşları ile döğüşür, kardeşleriyle kavga eder, hatta hocasıyla sert konuşurdu. En ufak birşey onu taşırmağa, hatta döğüşürmeye kâfi idi. Ruhunu bir küskünlük kaplamıştı. Hemen herkesle çatışmak isterdi. Yüksek bir izzet-i nefis, serazat bir tabiat, kabına sığmayan bir zekâ... Bir türlü bu hayafa ısınmadı, gitti geldi, çarpıştı, döğüştü. Nihayet bu didişmeden bıkarak tahsili terketti ve babasının yanına döndü, artık büyümedikçe tahsile devam etmemeye karar verdi... Bir müddet öyle yaşadı. Sonra bir gün bir rüya gördü: Kıyamet kopuyor, kâinat yeniden diriliyor. O sırada Hazreti Peygamberi nasıl ziyaret edebileceğini düşünüyor. Sırat köprüsünün başında durmak hatırına geliyor. Peygamberler hep oradan geçiyor, nihayet peygamberimizi de oradan geçerken görüyor ve uyaniyor. Bu rüya ona bir feyz kaynağı oluyor. Pederinden izin alarak başka bir yere gidiyor, orada yüksek bir hocanın dersine devam ederek tahsile başlıyor. Her kitaptan beş on ders okuyor, bu ona kâfi geliyor. Yirmi sene süren tahsil devrini o, birkaç ayda ikmal etmiş oldu. Üstad bu sırada ancak 14, 15 yaşında idi. Bir taraftan böyle kendini ilme vermiş, diğer taraftan da zühd ve ri-yâzete dalmıştı, bunu o derece ileri götürmüştü ki bir zaman ekmeği bile terkederek otlâ tegaddiye koyulmuştu. Bir müddet böyle yaşadık-tan sonra Bitlis'e, Şirvan'a ve sonra da Siird'e gitti. Ora uleması ile giriştiği mübahaselerden galip çıkarak şöhrete ulaştı, bu sıralarda üstad 15, 16 yaşlarında idi. Meşhur Saîd diye nam kazanmıştı. üstadın bir hali şayanı dikkatti, o, bütün mübahaselerde sual sormazdı, yalnız sorulan suallere cevap verirdi... Üstad Siird'te Tello kasabasında inzivaya çekildiği bir zaviyede bir gece Şeyh Abdulkadir Geylanî hazretlerini rüyasında görür, kendisine der ki: Molla Said, Miran aşireti reisi Mustafa Paşaya git, kendisini hidayet yoluna davet et, yaptığı zulümden vazgeçmesini söyle, namaza ve emri-marûfa davet et, kabul ederse ne âlâ aksi takdirde onu öldür. Uyanınca Geylanî hazretlerinin emrini yerine getirmeye azmeder, yola çıkar, Mustafa Paşaya varır 'Sizi hidâyete davet için geldim. Ya bâtili ve zulmü terkedip namazını kılarınsın yahut seni öldüreceğim' der. Paşa, 'Ce-zîrede benim âlimlerim var. Sizi onlarla görüştüreceğim, mübahase

edersiniz, eğer onların hepsini ilzam edersen senin dediğini yaparım, ilzam edemezsen seni Fırat nehrine atarım' der... Hocafendiler Üstada kırk kadar sual sorarlar, umumuna cevap verir... Hocafendiler Üstadin kendilerini ilzam ettiğini kabul ederler, hatta bir kısmı sonradan, Üstaddan ders almağa başlarlar... Mustafa Paşa ile birgün at yarışına çıkarlar. Paşa kasden ona gayet serkeş, talimsiz ve hiç binilmemiş bir at hazırlar. 16 yaşında bulunan Üstad atı koşturmağa kalkışır, at başka istikamete koşar, nihayet çocukların bulunduğu yere gider, Cezîre ağalarından birinin oğlu atın ayakları altında kalarak çırpınmağa başlar. Etraftan imdada koşarlar, çocuğu hareketsiz görünce Üstadi öldürmek isterler.. Üstad attan iner, çocuğu kucaklar, çocukta bir hareket görmeyince soğuk suyun içine batırıp çıkarır, çocuk gözlerini açarak güler. Bu hadîse karşısında herkes hayrette kalır. Üstad daha çok genç yaşta iken siyâsî hayata atılmış, vatan ve millet hizmetine başlamıştır. İlk siyâsî hayatının mebdeî Mardin'dir. Mardindeki siyâsî faaliyeti hükûmetin nazarı dikkatini celbetmiş, Mardin Mutasarrıfı tarafından elleri bağlanarak Bitlis'e nefyedilmişti. Yolda namaz vakti gelir, Üstad namaz kılmak için kelepçelerin açılmasını jandarmalara ihtar eder. Jandarmalar kabul etmeyince Üstad kelepçeleri bir mendil gibi açarak önlerine atar. Bunun üzerine jandarmalar Üstad'a teslim olup affedilmelerini rica ve istirham ederler, Şimdiye kadar muhafızınız idik, bundan sonra hizmetçiniziz, derler. "Üstad Van'da maruf âlim bulunmadığından Hasan Paşa'nın daveti üzerine Van'a gider, beş on sene kalarak milleti tenvir ve irşad eder, Orada yaptığı telkinlerde 'Bu asırda yalnız eski tarzdaki İlm-i Kelâm'ın İslâm Dini hakkındaki şüpheleri red ve cerhe kâfi olmadığına kanaat hasıl ettiğini, söyler ve bu sözden 30-40 sene sonra Üstad İlm-i Kelâm'da bir tecdüt yapar, Risâle-i Nûr külliyyatını telifine başlar. Van'da bulunduğu sıralarda Fizik, Kimya, Tarih, Coğrafya, Matematik, Jeoloji, Astronomi ve Felsefe gibi ilimlerde de yüksek bir vukuf sahibi olduğu görülüyor. Avrupa âlimleri tarafından ileri sürülen suallere hemen cevaplar veriyor"¹.

Daha 15, 16 yaşlarında iken her türlü ilmi öğrenmiş, Doğu ve Batı'da tartışmaya girişip bütün âlimlere üstün gelmiş ve "Meşhur Saîd" diye herkesçe tanınmış olduğu iddia edilen Saîd Nursi'nin 31 Mart olaylarına takaddüm eden günlerde İstanbul'a yerleşmiş olduğunu görüyoruz. Yalnız buradaki şöhreti yüksek bir din, kelâm, yahut Fi-

¹ Bak. Eşref Edib, *Risale-i Nur Müellifi Said Nur, Hayatı, Eserleri ve Mesleği*, s. 17, 21, 23 vd. İkinci Tab'ı, İstanbul 1957.

zik, Kimya, Tarih, Coğrafya, Matematik, Jeoloji, Astronomi veya Felsefe âlimi şeklinde değil sadece Said-i Kürdî olmaktadır ve imzasını da bu şekilde atmaktadır.

İkinci meşrutiyetin ilânı ile meydana gelen hürriyet ortamında o da konuşmakta, "İttihâd-ı Muhammedî" cemaati adına yazdığı makalelerde "Meb'ûsan'a", "Evliyây-ı Umûr'a" hitabetmekte ve sözlerini daima "Yaşasın Şeriat-ı Garrâ, Yaşasın Şeriat-ı Muhammedî" diye bitirmektedir: "Ey Evliyay-ı Umûr. Tevfik isterseniz kavanîn-i âdâtilaha tevfik hareket ediniz, yoksa tevfigsizlik ile cevab-ı red alacaksınız, zîra mâ'rûf, umum enbiyanın memâlik'i İslâmiyye ve Osmaniyyeden zuhuru kadr-i ilâhînin bir işaret ve remzidir ki bu memleket insanlarının makine-i tekemmûmatının buharı diyanettir ve bu Asya ve Afrika tarlasının ve Rumeli bostanının çiçekleri, ziyây-ı İslâmiyet ile neşvü nemâ bulacaktır... Milletın kalb hastalığı za'f-ı diyanettir, bunu takviye ile sıhhat bulabilir. Bizim cemâatimizin meşrebi muhabbete muhabbet, husûmete husûmettir, mesleğimiz ise Ahlâk-ı Ahmediyeye ile tehalluk ve sünnet-i Peygamberîyi ihyâ etmektir. Rehberimiz şer'at-ı garrâ, kılıncımız da berâhîn-i kaat'a, maksadımız i'lây-i kelimetullahtır. Cemâatimize her bir mü'min ma'nen münteziptir, sûretâ intisap ise sünnet-i nebeviyyeyi kendi âleminde ihyâya azm-i kat'î iledir. En evvel mürşid-i umumî olan ulemâ ve meşayih ve talebeyi şeriat namına ittihadâ davet ederiz"²

Bir taraftan şeriatçılık maskesi altında siyaset yapar, halkın, bilginlerin, şeyhlerin ve öğrencilerin kendi çevresinde toplanmalarını isterken, diğer taraftan da "Ey eski çağların cihangir Asya ordularının kahraman askerlerinin ahfadı olan vatandaşlarım, kürd karındaşlarım"³ hitabıyla başlayan beyannâmeler neşretmekte ve bunları şöyle bitirmektedir: "Silâh başına, ileri arş".

Said Nursî'nin hayatının birinci devresi diyebileceğimiz bu safha 31 Mart olayı ve onu takiben kurulan divan-i harbler ile sona ermektedir, "Elyevm Said-i Kürdî memleketine döndü.. vahşetzâr fakat

² Bu tip mektup ve makaleler "Hutbe-i Şâmiye" adlı eski harfli elyazması risâlede toplu haldе bulunmaktadırdır. Gizli olarak elden ele dolaşan bu sözler bilahare tab'ettirildiği zaman bir çok cümleler çıkartılmış yahut mahiyeti değiştirilmiştir. Meselâ bak. Risâle-i Nur Külliyyâtından *İki Mekteb-i Musibetin Şehâletnâmesi veyahut Divan-ı Harbi-i Örfî*, müellifi Bediuzzaman Said Nursî, s. 41 vd. Samsun 1957. Bu değiştirmeler arasında bugünkü idâre şekline de işaret olunur. Meselâ, 7 Mart 1909 tarihli makale nakledilirken "meşrûtiyet" yerine "cumhuriyet" yazılır ve haşiyede o zamanki meşrûtiyet ile şimdiki Cumhuriyet'in aynı şey oldukları ifham edilir, bak. a. g. e s. 43.

³ Bak. *Hutbe-i Şâmiyenin Zeylinin Zeyli*, s. 73 (Eski harfli, el yazması, tarihsiz).

mûnis, vefakâr ve namusperver olan dağlarına döndü. İsbet etti"⁴ ifadeleri bunu anlatır. Bundan sonra otuz yıl kadar devam eden uzun bir süre kendisinin hiç bir faaliyette bulunmadığını yahut herhangi bir faaliyetine imkân verilmemiş olduğunu görüyoruz. Cumhuriyet devrinde doğuda çıkan isyan ve karışıklıklar sırasında her ihtimale karşı alınarak batı illerine gönderilmiş ve bu durum ölümüne kadar devam etmiştir.

Said-i Nursî'nin hayatının ikinci faaliyet devresine 60 yaşından sonra başladığını görmekteyiz ki yıllar ikinci dünya savaşının başladığı, yahut Atatürk'ün ölümünden hemen sonraki zamanlardır. İslâm'ın ilk devirlerindeki siyasi fırkalara çok benzeyen bir teşkilata dayanarak kurmaya giriştiği ve büyük ölçüde muvaffak olduğu teşkilâtın Atatürk'ün sağlığında ortaya atılması ve hele başarı şansı kazanması hiç şüphesiz imkânsız da değil muhal idi.

İkinci safhada Said Nursî'nin seçtiği yol önce adını değiştirip "Kürdi"yi bırakarak imzasını doğduğu köye nisbetle "Nursî"ye çevirdikten sonra "Risâle-i Nûr" adı ile tanınan kitap ve broşürleri yazmak oldu.

Kendisi türkçe bilmediği yahut pek az bildiği için, daima çevresinde bulunan ve "Nurcular"ın en yüksek tabakasını teşkil eden ve sayıları yedi kadar olan bir grup taraftarlarına fikirlerini dikte etmekte, onlar ifade bozukluklarını düzelterek son şekli vermekte ve tasvibine sunmakta, sonra da : "Kur'ân yazısı" ile yani eski harflerle yazarak nüshaları çoğaltmakta ve yaymakta idiler. 1951-1952 yıllarına kadar bu şekilde elle, eski harflerle yazılıp çoğaltılan nüshalar bu yıllardan sonra çok sayıda bastırılarak piyasaya çıkartılmıştır. Sayıları, yapılan tekrarlar, ayrıbasımlar, zeyiller ve zeyillerin zeyilleri ile 130 kadar olan "Nur Risâleleri"nin genel karakteri nedir ve niçin yazılmışlardır?

Bu sorunun cevapları çeşitlidir. Belli başlı ikisini ele alacağız.

1-İlm-i Kelâm'da bir teceddüt yapmak için yazılmışlardır. Bir kısım nurcuların verdikleri cevap budur. Fakat "İlm-i Kelâm"ın ne olduğunu düşünecek, yahut eski ve yeni "İlm-i Kelâm" kitaplarını göz önüne getirip bu risalelerle mukayese edecek olursak, bu cevâbın gerçeği ifade etmediğini görürüz. Risâlelerde, meselâ "Mektubât, Sözler, Asây-i Mûsa,

⁴ Bak. *İki Mekteb-i Musibetin Şhâletnâmesi*, s. 5. Bu risalenin ilk sahifesinde şu ifade vardır : Yarım asır evvel tabedilen bu mudafaayı şimdi bu asra daha muvafık gördük. Gıya o zamandan elli sene sonra bir hiss-i kablelvuku ile bir nevi ihbâr-ı gaybî olarak hayat-ı içtimâiyeyi alâkadar eden çok hakikatlara temas ettiğimden neşredildi.

Mesnevi-i Nûriye'de İlm-i Kelâm'ın "Tevhîd" konusu ile ilgili bazı sözler bulmak mümkündür, fakat bunları bütünü ile bir Kelâm sistemi veya bir İlm-i Kelâm kitabı olarak kabule imkân yoktur.

2- Risale-i Nûr, Kur'ân-ı Kerîm'in bu asırda en yüksek ve kudsî bir tefsiridir, hakikatleri semâvidir, Kur'an okundukça o da okunacaktır⁶. Yahut şöyle ifade ediyorlar: "Risale-i Nûr, Kur'an-ı Hakîm'in hakikî bir tefsiridir, yalnız ayetler sırasıyla değil ihtiyaca göre parça parça tefsir edilmiştir"⁶. Birinci maddede yapılan mukayeseyi burada da yapmak kabildir. Tefsîr, Kur'an-ı Kerîmle birlikte başlamış ve zamanımıza kadar gelmiş ilimlerden birisidir. Yüz yıllar boyunca ortaya atılmış, benimsenmiş bir takım esasları ve metodları vardır. Fakat hemen belirtmek zorundayız ki Risale-i Nûr'da, bilinen Tefsîr ilmine uyan veya benzeyen bir tefsir yolu takip edilmemiştir. Bu konuda denilmektedir ki: "Malum olduğu üzere tefsir iki türdür. Biri âyetin lâfz ve ibâresini izah eder. Diğeri de Kur'ânın ihtiva ettiği hakikatleri teşrih ve isbat eder. Risale-i Nûr bu ikinci nevi tefsirlerin en kuvvetlisi en mükemmelidir. Gerek memleketimizde, gerek muhtelif İslam diyarındaki İslâm uleması bu hususta müttefiktirler"⁷. Tefsirin iki türlü olduğu kısmı hariç, cümlelerin geri kalan kısmı hayli söz götürecek niteliktedir. Memleketimizde ve diğer müslüman diyarlarda bulunan ilim adamlarının bu hususta müttefikan değil münferiden ileri sürdükleri müsbet görüşe rastlamak zordur. Bu konuda en iyisi Said Nursî'nin tefsîr anlayışına küçük bir misal vermek olacaktır:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْمَلٰٓئِكَةِ
وَمِن شَرِّ مَا خَلَقَ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا
وَقَبَّ وَمِن شَرِّ النَّفٰثٰتِ فِی الْمَقَدِّ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ .

İşte yalnız mânây-ı işârî cihetinde bu sûre-i azîme-i harika, "Kâinata adem âlemleri hesabına çalışan şerîrlerden ve insanî ve cinnî şeytanlardan kendinizi muhafaza ediniz». Peygamberimize ve ümmetine emrederek, her asra baktığı gibi mânây-ı işârîsiyle bu acîb asrımıza daha ziyade, belki zâhir bir tarzda bakar. Kur'anın hizmetkârlarını istiâzeye davet eder. Bu mucize-i gaybiyye beş işaretle kısaca beyân edilecek, şöyle ki: Bu sûrenin herbir âyetinin mânâları çoktur. Yalnız mânây-ı işârî ile beş cümlesinde dört defa *شر* kelimesini tekrar etmek ve kuvvetli münasebet-i mâneviye ile beraber dört tarzda bu asrın emsalsiz dört dehşetli ve fırtınalı maddî ve manevî şerlerine ve inki-

⁶ Said Nursî, *İşârâtü'l-İcâz*, s. 281, İstanbul 1958.

⁶ E. Edib, a. g. e 47.

⁷ Aynı yer.

lablarına ve mübarezelerine aynı tarih ile parmak basmak ve manen “Bunlardan çekininiz” emretmek, elbette Kur’ânın icâzına yakışır bir irşâd-ı gaybîdir. Başta *تل اعوذ رب الفلق* cümlesi 1352 veya 1354 tarihine hesab-ı ebcedî ve cifrîyle tevâfuk edip nev-i beşerde en geniş hırs ve hasedle ve birinci harbin sebebiyle vukua gelmeye hazırlanan ikinci harb-i umumîye işaret eder ve ümmet-i Muhammediyyeye mânen der “Bu harbe girmeyiniz ve Rabbinize iltica ediniz” ve bir mânây-ı remzî ile Kur’ânın hizmetkârlarından olan Risâle-i Nûr şakirdlerine hususi bir iltifat ile onların Eskişehir hapsinden, dehşetli bir şerden aynı tarihte kurtulmalarını ve haklarının imha plânının akim bırakılmasını remzen haber verir. *من شر ما خلق* cümlesi (şedde sayılmaz) 1361 ederek, bu emsalsiz harbin merhametsiz ve zâlimane tahribatına rûmî ve hicrî tarihiyle parmak bastığı gibi, aynı zamanda bütün kuvvetleriyle Kur’ânın hizmetinde çalışan Nur şakirdlerinin geniş bir imha plânından kurtulmalarına tevâfukla bir mânây-ı remzî ile onlara da bakar. *الغنائم في القعد* cümlesi (şeddeler sayılmaz) 1328 adediyle bu umûmî harbleri yapan ecnebi gaddarların hırs ve hased ile bizdeki Hürriyet İnkılabının Kur’ân lehindeki neticelerini bozmak fikri ile tebeddül-ü saltanat ve Balkan, İtalyan harpleri ve birinci harb-i umûmî’nin patlamasıyla maddî ve manevî şerlerini, siyasi diplomatların radyo diliyle herkesin kafalarına sihirbaz ve zehirli üflemeleriyle ve mukadderât-ı beşerin düğme ve ukdelerine gizli plânlarını telkin etmeleriyle bin senelik medeniyet terakkiyatını mahveden şerlerin vücuda gelmeye hazırlanmaları tarihine tevâfuk ederek *الغنائم في القعد* ’ın tam mânâsına te-tabuk eder”⁸.

Nur Risalelerinin Kur’ân’ın tefsiri olduğu iddiası daha çok taraf-tar kazanmış görünmektedir. “Garbın Sokrat’ı, Eflâtun’u, Aristo’su gibi hakikatlı feylesofları ve Şarkın İbn Sina, İbn Rüşd, Farabî gibi dahi hükemâsından felsefe ve hikmette çok ileri geçmiş bir üstad” olmakla vasfedilen, “Viktor Hügo’lar, Şekspir’ler, Dekart’lar edebiyat ve felsefede Bediuzzaman’ın ancak tâlebesi olabilirler”⁹ şeklinde tanınan ve

⁸ Said Nursi, *Asây-ı Musa*, s. 69 vd., Ankara 1958.

⁹ “Üniversite Nur Talebelerinin Risâle-i Nûr hakkında bir Hasbihâlî ve bir Nevi Müdafaasıdır” adlı müellifi meçhul ve tarihsiz, şaperaograflla çoğaltılmış risâle, s. 19, 30 Risâlenin ilk sahifesinde şu kayıt vardır: “Teşrin-i Sâni 1950’de Ankara Üniversitesinde Profesör ve meb’uslarımız ve Pakistanlı misafirlerimiz ve muhtelif fakülte talebelerinin huzurunda, fakülte mescidinde gece yarısına kadar devam eden bir mecliste verilen ve büyük bir alaka ve ehemmiyetle dinlenmiş olan bir konferanstır”. Bu konferansın tamamen hayalî olduğunu burada belirtmeliyiz.

tanıtılan Said Nursî'nin, baş tarafta saydığımız ilim dallarının hepsinde en büyük olması, buna mukabil bütün bu bilgilerin nihayet bir kaç aya inhisar eden bir tahsil devresinin sonucu olması, zarurî olarak akla "İlâhî inâyet"i getirmiş ve şakirdleri de kendisinden aldıkları ilhamla bu yola gitmişlerdir.

Nitekim, kendisi hemen her eserinde "Bu hususun kalbine ihtar edildiğini", "İhtiyarı dışında kalbine gönderildiğini", "Hakikatlerin ihtar yolu ile kendisine bildirildiğini", "Hakkelyakîn filân hakikate muttalî olduğunu"¹⁰ söylemektedir. Böylece yine kendisinin açtığı yoldan yürüyen şakirdleri:

"..Mâbûd-u zî-şânımız gençlerin bu ulvî ve kudsî, içten gelen isteklerini yirminci asırda da yerine getirdi, Bu asr-ı medeniyette Kur'ân-ı Kerîm'in hakikî bir tefsiri olan Risâle-i Nûr eserlerini ihsan etti, eseri yazan Bediuzzamandır"¹¹ diye başladıkları yolu biraz daha genişletmişler, ve "Risâle-i Nûr yirminci asrın müslümanlarını ve bütün insanları koyu fikir karanlıklarından ve müdhiş dalalet yollarından kurtarmak için müellifin kendi ihtiyarıyla yazılmış değil, Cenabı Hakkın ihsanıyla yazılmış bir eserdir, kudsî'dir"¹² kademesinden sonra 24 Eylül 1959 yılında yayınladıkları bir beyannamede son adımı da atmışlardır: "Evet, Kur'ân ve Risâle-i Nûr.. Bunlardan birincisi arş-ı azamdan, İsm-i azamdan ve her ismin azamlık mertebesinde nüzul ile, ezel ve ebed ve zaman-ı hâli ve bütün âlem-i gaybiyeyi ve umum hâdisât-ı kevnîyyeyi ve beşerîyyeyi, dâire-i ihâtası ve kabze-i tasarrufu içine almış bulunan Kelimetullahtır ve semavîdir. İkincisi ise, o Mucize-i Kübrânın surlarının zalim beşer eliyle yıkıldığı ve temel hakikatlarına ve imanın erkânlarına doğrudan doğruya hücum edildiği bir zamanda Kur'ân'ın kendi kendini müdafaa için yine onun, yani kendisinin lemaât-ı icâziyesinden tereşşuh etmiş bir nûr-u mücessemesidir ve bu

¹⁰ Meselâ, Risâle-i Nûr Külliyyatından *Gençlik Rehberi*, İstanbul 1958 baskılı risaleden bazı cümleler verelim: "Ey hapis arkadaşlarım, size, hem dünya azabından hem ahiret azabından kurtaracak bir hakikatî beyan etmem kalbime ihtar edildi.." (s. 19); "... *Leyle-i kadr'de ihtar edilen bir mesele-i mühimme*" (s. 21), "... ve hazreti Cebrail gibi, insanlar ile görüşen umum Melike-i mukarrebûn mezkûr âlemlerin vücudlarını haber veriyorlar" (s. 37). Aynı ifadelere diğer risalelerde de bol bol rastlamak kabildir.

¹¹ Ziver Gündüzalp, *Risâle-i Nûr Nedir?* adlı makale, ki *Gençlik Rehberi*'nin sonuna "Ziver Gündüzalp kardeşimizin Konya Nur Talebeleri adına Risâle-i Nûr hakkında görüşlerini ifade edip Ankara Üniversitesi gençlerine gönderdiği bir konferanstır" izahatı ile eklenmiştir, bak. s. 91.

¹² Önceki notta adı geçen eser, s. 92.

sebebe binâendir ki, sema vîdir, arzî değildir, bir mevhibe-i ilâhiye'dir. Hiç bir şahsın malı olamaz, hiçbir kayıt ve tasarrufat altına alınamaz. Nitekim hârika bir şekilde zuhur ve intişarı ve kuvveti tesiri ve teshîri ve icazkârâne emsalsiz üslubu ve belagati ve onun tercümanlığına mazhar olan bahtiyar müellifinin halinde müşahede edilen garib ve acib ahval-i fitriyesi ve ruhiyesi mezkûr ifademizi apaşikâr teyid ve isbat etmektedir”.

Kendisinin “İşarâtu'l-İcaz” adlı kitabında: açıkca söylemeyip dolambaçlı şekilde ihsas ettiğini şakirdleri yapmışlar ve işi bu raddeye getirmişlerdir.

Nur Risalelerine “İlm-i Kelâm” veya “Tefsir” sıfatını veremeyeceğimize göre, bu risalelerin yazılış maksadı nedir? Bu maksadı Said Nursî mektuplarında şöyle açıklamaktadır.

1- “Mevlid gecesinde kalbime gelen şiddetli bir ihtarı sizlere bildiriyorum. Benim hayat tarihçemdeki hârikaların yazılması sebebiyle iki türlü fikir meydana gelmiş, dostlar fevkalâde bir velâyetin bende mevcut olduğuna kaail olmuşlar, muarızlarım olan ehl-i felsefe de bende hârika bir deha veya kuvvetli bir sihir tevehhüm etmişler. İşte bu gece maruz şiddetli ve kalbî ihtara binaen bir hakikatı beyana mecbur oldum. Bir çam ağacının buğday tanesi kadar küçük çekirdeği o koskocaman ağaca bir başlangıçtır. Çekirdek o cesim çam ağacının kader kalemiyle yazılmış manevî bir fihristi olmuştur. Şu halde hiçbir tevazu ve mahviyet niyetiyle olmayarak kanaatimi ilân ederim ki benim hizmetim ve hayatım da bir çekirdek hükmündedir. Kur’ân’ın ulvî bir şeceresi olan Nur Risâleleri bu zamanda en ehemmiyetli bir imân hizmetine mebde olarak inâyet-i ilahiye ile ihsan edilmiş ve benim naçiz hayatım bu hizmet yolunda bir çekirdek teşkil etmiştir. Dinî hakikatlerle İslâmî ilimlerin tam olarak elde edilmesi için medrese usulünce en az onbeş yıllık bir tahsil devresi lâzımdır. Halbuki ben, bütün istidat ve kabiliyetlerimin hâricinde bir kudretin sevkıyla üç ay içinde icâzat alacak bir seviyeye yükseldim. Ancak altmış yıl sonra anladım ki, bütün o acaip vaziyetler ulûm-u imâniyyeyi üç dört ay gibi kısa bir zamanda ellere verecek bir tefsîr-i Kur’ânînin ileride meydana çıkacağına gaybî bir işaretidir”.

2- “Saîd’in çocukluk devresinde büyük âlimlerle münazaraları ve onları susturması, onun hârikulâde istidat ve zekâsından neşet etmiş değildir, onda görülen bu hal ancak bir âtîfet ve lutf-u ilâhîdir. Müslümanlar arasındaki muhtelif meşrebler ve meslekler sahiplerinin

yekdiğerini ağır tenkid ve tezyifleri, Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet cidalinden ibaret hadiselerin alevlendiği zamanlarda olduğu gibi bu zamanda da o Nur ağacına en tesirli hücumun yine medrese hocalarından gelmesi iktiza ederdi. Bu âdete muhalif olarak hocalar nurlara iliş em emiş ve aleyhinde tenkidkârane eserler yazamamışlardır. Bunun sebebi, vaktiyle çocuk Saîd'in ulema ile münazarlarındaki muvaffakiyeti ve bu suretle onlardaki cesareti kırmış olmasıdır".

3- Kur'an-ı Kerim gibi Nur Risalelerinin de alemşümül bir hüviyeti vardır. İmanı kurtarıp pekiştirmek, rûhî tatmine ulaşmak için sadece onu okumak kâfidir. Birçok kısımlarının mükerrer bazı misallerin fazla olması, onların sadece bir tek millete değil, bütün dünyaya hitabetmesindedir. Risalelerin heyet-i mecmuası bu bakımdan, herhangi bir ilimden bahsedén dar ve basit bir kitap değil, bir insanın bütün manevî ve dinî ihtiyaçlarını karşılayacak bir sistem niteliğindedir¹³

Burada küçük bir parantez açarak şu sualî -kendi kendimize de olsa- sorabiliriz: Bu kadar din ve akıl dışı sözlerle dolu olan bu eserler nasıl olup ta toplumda yankı uyandırmış, kabul görmüş ve taraftar kazanmış, buna mukabil hiçbir ciddi ve ilmî itiraz sesi yükselmemiştir?

Kanaatimizce birinci kısmın cevabı, toplumun din cephesinin tam anlamı ile ihmal edilip bu sahanın tamamen boş bırakılmasında aranmalıdır. En ilkelinden en modernine kadar her toplumun temel taşlarından birini teşkil eden din ve din terbiyesi ihmal ve terkedilince bu boşluk, günümüzde olduğu gibi, birçok acıp cereyanlar ile tahsil-siz din adamları tarafından doldurulmuştur. İkinci kısma cevap vermek zordur. Bir elin parmakları ile sayılacak kadar da olsa mevcut bulunan din bilgileri bu konu üzerinde niçin eğilmemişler ve halkı irşad etmemişlerdir yahut edememişlerdir? Nurcuların yüzleri aşan risalelerine mukabil, halkın din eğitimi ile meşgul müesseselerimizin yayınladığı kitap ve eser sayısı bu rakamın yarısına bile ulaşmamaktadır. Belki bu kadarı bile sebebi açıklamaya kâfi gelecektir.

Şimdi, buraya kadar söylediklerimizi ve Nur Risâleleri ile şakirdleri tarafından yazılan kitapları genel olarak ele alarak Saîd Nursî'ye izâfe edilen özellikleri sıralayıp bu özelliklerin benzerlerini İslâm Mezhepleri Tarihi'nde aramaya geçelim.

1- Doğduğu andan itibaren insanüstü bir yaratık olduğu, tavır ve

¹³ Her üç maddedeki fikirler için bk. "Üniversite Nur Talebelerinin Risâle-i Nur Hakkında bir Hasbihâli" adlı risalenin çeşitli yerleri, E. Edib, a. g. e s. 104 vd.

davranışları ile bellidir, şeklindeki özellik hemen hemen bütün Şî'î imamlarında bulunmaktadır. "İsna aşeriyye"nin son imamı Muhammed b. el-Hasen el-Askeri de doğduğu zaman tıpkı Said Nursî gibi davranmış, çevresindekileri şaşırtmıştır, meselâ, okunan ezana gayet fasîh bir arapça ile kelime-i tevhîdi okuyarak cevap vermiştir¹⁴.

2- Said Nursî, çok küçük yaşta iken ilâhî bir lutuf ile bütün ilimleri hemen öğrenmiş, hayatında hiç sual sormayıp yalnız suallere cevap vermiştir.

Bu da imamlara has bir özelliktir. Meselâ dokuzuncu imam Muhammed et-Takî de, babasının ölümünde ancak sekiz yaşında bulunuyordu. Hatta mezhep mensupları bu yaşta bir çocuğun imâm olup olamayacağı hususunda tereddüde düşmüşlerdi. Bu sebeple kendisini imtihan etmeye karar vermişler, toplanarak sorular hazırlamışlardı. İmam adayı, bir kaç gün süresince kendisine sorulan otuz bin kadar soruyu gayet rahatlıkla cevaplandırarak rüşd ve ehliyetini isbat ettiği gibi büyük bir şöhret kazanmıştı¹⁵. Şia inancına yahut akîdesine göre hiçbir imam bir başkasına sual sormamış, ancak kendisine sorulanları cevaplandırmıştır.

3- Bazı gerçeklere "hakke'l-yakîn", "ayne'l-yakîn" derecelerinde ilhâmla vakıf olması özelliği de Said Nursî'ye mahsus kalmamakta, bu konuda bütün ma'lûm imamlarla yani Şî'î imamları ve onlar dışında bilhassa Muhtâr es-Sakafî ile birleşmektedir. İstikbalde olacak olayları -şahıslar, zümreler, milletler çapında- vuku bulmalarından önce haber verme konusunda da yine Muhtâr'a çok benzemektedir. Yalnız kabul etmek lazımdır ki Said Nursî Muhtâr'dan daha akıllıca yahut kurnaz davranmaktadır. O, taraftarlarının ve ordularının giriştiği savaşlar veya vukuu pek yakın olaylar hakkında kehânette bulunduğu ve bunlar, onun haber verdiği için zıddı çıktığı için müşkil mevkide kalmış, kendisini kurtarmak için suçu Allah'a isnat etmiş, Allah "ibdâ etti" şeklindeki görüşü yahut iddiayı ortaya atmıştır¹⁶. Oysa Said Nursî, meselâ 1952 yılında 1971 için kehanette bulunmakta, büyük bir "belâ"nın zuhurunu haber vermekle beraber işin mahiyetini tam açıklamamaktadır. Böylece te'vîl kapısını daima açık bırakmaktadır. Diğer

¹⁴ Muhammed Bâkır el-Meclisî, *Haqqu'l-Yaqîn*, s. 146 vd. Tahran 1825.

¹⁵ Bu hususta bk. *Fırağ eş-Şî'a*, s. 74. Şehristânî, *al-Milal*, C. I. s. 282, Kahire 1948-9. Kuleynî, *Xulâsat al-Axbâr*'dan naklen D. M. Donaldson, *The Shiite Religion*, p. 190, London 1933.

¹⁶ Şehristânî, *al-Milal*, C. I s. 238 vd.

taraftan da çok uzak maziden bu hususta misaller vermektedir. "Hasan Paşa'ya, sen daha Cezire'ye varmadan yolda öleceksin, çünkü söylenilenleri tutmadın, dediğini ve onun gerçekten yolda öldüğünü"¹⁷ bildirmektedir. Ne Hasan Paşa ve ne de kendisinin bahis konusu sözleri bilinebildiği için iş ister istemez şakirdlerin iyi niyetine bağlanmakta ve maksad hasıl olmaktadır.

4- Kur'ân-ı Kerim'de, kendisinin yazdığı risâlelere ve nurculara işaretler bulunduğu, bu işaretlerin risâleler dolayısıyla kendisine de râci olduğu görüşüne¹⁸ yine Şi'adan Beyân b. Sem'ân ve Ebu Mansûr el-İclî'de rastlamaktayız. Birincisi Al-i İmrân Suresinin 138 inci âyetinde geçen "Beyân" kelimesi ile kendisinin kastedildiğini iddia etmiştir¹⁹. Oysa âyetin gerçek anlamı şudur: "Bu Kur'ân inananlara bir açıklama (beyân), Allaha karşı gelmekten sakınanlara yol gösterme ve öğüttür".

5- Said Nursî'nin birçok hârikulade işler yaptığı ileri sürülmektedir. Meselâ, Nur Risâlelerinin ifadelerindeki "i'câz" bunlardandır. Zira düzgün ifadeli tek risale değil, sadece tek sahife bile bulmak müşkildir. Bir kişiye bir öğün yetecek miktardaki yiyeceklerle birkaç kişiyi birkaç gün doyurması ve daha da erzakın artması, yahut dağ başında uzlette iken beklenmedik ziyaretçilerine ne yedireceğini düşünürken çam ağaçlarının dalları arasında nar gibi pişmiş somunları buluvermesi veya atın ayakları arasında kalarak ölen bir çocuğu kucığına alıp suya sokarak diriltmesi olaylarının paralelini ancak İsa Peygamberde bulabiliyoruz.

6- Birçok defalar zehirlenerek öldürülmesine çalışıldığını ve bu şekilde bir gün öldürüleceğini²⁰, daha doğru bir deyimle şehid edileceğini iddia etmesi de "İsna'aşeriyye" imamları ile paylaştığı bir özelliğidir.

İsna'aşeriyye'de teessüs eden an'aneye göre, imamların hiçbiri normal ölümle ölmemiştir, hepsi öldürülmüş yani şehid edilmiştir. Bu şehadette seçilen yol büyük çoğunlukla zehirdir.

7- Said Nursî hayatının ikinci devresinde yazdığı risalelerin hemen hepsinde "siyasetten kaçındığımı" tekrar tekrar belirtmekte, "Siyâsetle

¹⁷ E. Edib, a. g. e. s. 231

¹⁸ Bu iddia hemen her risalede vardır. Bilhassa "All'h göklerin ve yerin nur'udur" meâlindeki âyette geçen "nur" kelimesinden faydalanmaktadırlar.

¹⁹ Şehristânî, *al-Milal*, C. I s. 246 vd.

²⁰ Bu iddia gerek kendisi gerek şakidleri tarafından pek çok defa ileri sürülmüştür. Bulaşıcı hastalıklara karşı yapılan aşıları böyle tefsir etmekte idler.

eski Said meşgul idi, yenisi bundan tamamen uzaktır”, “Şeytandan ve siyasetten Allaha sığınırım” demektedir. İddiasınca, eski Saîd kurduğu teşkilât ve çevresinde toplananlarla devletin idaresini ele alarak tamamen şeri’ata uygun bir düzen kurma çabasındaydı, fakat sonradan bundan vazgeçmiş ve yalnız Türkiye’de değil bütün İslâm dünyasında kaybolmak tehlikesinde gördüğü imanı kurtarma faaliyetine girişmiştir.

Bu cephesiyle de geçmiş Şi’î fırkalarını hatırlatmaktadır. Gerek Emevî gerekse Abbasîlerin günlerinde dökülen kanlardan, isyanların yahut hareketlerin insafsızca bastırılmasından sonra birçok Şi’î imam-ları “Kendilerinin siyasetle alâkadar olmadıklarını, ilim, ibâdet ve zikirle vakit geçirdiklerini” ileri sürmüşlerdi. Yalnız bu ilimle iştigal ibâdet, imâni kurtarma faaliyetleri ne zamana kadar sürecekti? Peşlerindeki takibat gevşediği veya devletin za’afa düştüğü anda harekete geçmeleri bu sualın cevabını açıkca vermektedir.

Burada bir parantez açarak, bir an için maziye dönmek ve Şi’î fırkalarında pek revaçta olan “Ric’at” ve “Gayb” fikirlerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Ric’at kelimesi “Kıyâmet gününden önce hâli hâzır varlık duruma dönmek” şeklinde tarif edilir. Genel olarak bütün insanların hayata dönüşünü ifade eden “Yeniden dirilme günü”nden kesin olarak ayrı şekilde, bazı fertlerin bu hayata dönüşüne işaret eder. Fertlerin bu hayata dönüşü için kabul edilen müddet, ölümlerinden itibaren kırk gün ile kıyâmet gününe kadar uzayan zamandır.

Gayb ise “Ric’at”ten önceki durum olarak açıklanabilir. Birisinin rücu edebilmesi için önce bu dünyadan kaybolması zorunludur. Bu dünyadan kaybolmanın tek yolu ise ölmek yahut öldürülmektir.

İşte İslâm öncesi dünyada çok yaygın bir hristiyan doktrini olan Docetism’e bağlanan²¹. gayb ve ric’at akidesinin İslâmî tefrika hareketinde bol bol kullanıldığı görülmektedir. Bu inanca şilik tarihinin daha ilk zamanlarından itibaren rastlanmaktadır. Bunun İslâma ilk girişi, müslüman tarihçilere göre Güney Arabistanlı bir yahudi olan Abdullah b. Sebe ileldir. Söylenenleri göz önüne alırsak, o, aslında bu görüşü Peygamber için ortaya atmış sonra Ali b. Ebi Tâlib’e nakletmiştir. Onun ölümünün sadece görünüştü olduğunu, saklanmış ol-

²¹ Israel Friedlander, *Jewish Arabic Studies*, in *Jewish Quarterly Review*, New Serie, Vol. II p. 483.

duğu yerden çok kısa zamanda dönerek zulümle dolan arzı adalete garkedeceğini ileri sürmüştür²². Bu inanç hemen hemen her Şî'i lidere tevcih edilmiş ve zamanımıza kadar sürmüş, Şî'i tefrikasının ayırıcı özelliği haline gelmiştir. Her Şî'i önderin ölümünden sonra kalanlar dâima iki guruba ayrılmışlardır. Bir kısmı ölümün gerçek olduğu, dolayısıyla kendilerine yeni bir lider (imam) aramak gerektiği kanaatinde iken, diğer kısım onun ölümünün sadece görünüşte olduğuna hükmederek yeni lideri tanımayıp öncekinin rücuunu beklemeye devam etmişlerdir. Bu iki grup mezhepler tarihinde "Kıt'ıyye" ve "Vâkıfıyye" şeklinde ortaya çıkmaktadır. Misal olarak, Mûsa b. Cafer'in ölümünden sonra "Müseviyye"nin bu mahiyetteki bölünmesini, Kureybiyye'nin Keysâniyyeden sonra zuhuru ile bunlar karşısında "Hâşimiyye"yi, Muhammed Bâkır'ın ölümünü takiben bir gurubun ölümü red ile dönüşünü beklemesini buna mukabil, diğer gurubun oğlu Ca'fer es-Sâdık'ı imam tanımasını²³ gösterebiliriz.

Bu açıklamadan sonra tekrar Said Nursî ve Nurcular'a dönelim.

Nur Talebeleri, Nur Şakirdleri v. s, şeklinde anılan ve bir cemâat teşkil eden nurcuların gâye ve maksadları nedir, nereye varmak ve ne yapmak istemektedirler sorusunun cevabını şimdilik bir tarafa bırakarak, her yönüyle bir fırka mâhiyetindeki topluluğun durumuna bakalım.

Hayatının ikinci devresi, yani nurculuk hareketinin müessisliği devrinde Said Nursî'nin çevresinde birleşmiş bir kitle manzarası arzederken, onun bir kaç yıl önceki ölümünden sonra vaziyet değişmiş ve tarih aynen tekerrüre başlamıştır. Büyük gurub onun öldüğünü kabul etmiş yerine kimin geçerek mücadelesini devam ettireceğini, daha doğrusu şakirdler arasında başlayan nüfuz kavgasından kimin galip çıkacağını beklemeye başlamışlardır. Bugüne kadar bu mücadele bitip yeni lider belli olmuş değildir.

İkinci, fakat anlaşıldığına göre daha küçük bir gurup, yahut bir kaç küçük gurup onun ölümünü kabul etmemektedirler. Anadolu'da birkaç yerde yayınlanan ve nurculara hitâbeden beyannamelerde bu görüşlerini açıklamakta, onun ölmediğini, ancak gözden nihân olduğunu, pek yakında rücu ile şakirdlerinin başına geçip eksik kalmış olan işini tamamlayacağını belirtmektedirler.

Yukarıdan beri göstermeye çalıştığımız karakterleri ile Said Nur-

²² Bak. Taberî. C. I s. 2942. Ebu'l-Hasen *el-Aş'arî*, *Maqâlât al-İslâmiyyîn*, s. 14.

²³ Şehristânî, *al-Milal* C. I s. 241, 272,277.

si'nin ortaya attığı bu hareket, bu haliyle tipik bir fırka hüviyeti taşımakta, geçirdiği merhale ve istihaleler de bunu teyid etmektedirler. Cemâatin bundan sonraki vaziyeti ne olacaktır, ne gibi bir mecrada akacaklardır, sorularının cevabını zaman verecektir. Bununla beraber Risâleler'de ileri sürülen ve dinî mahiyet verilen fikir ve görüşlerin teker teker ele alınarak tenkidinin yapılması, gözü kapalı bu cereyana kapılanların çoğunu bu akıntıdan kurtaracaktır. Bundan sonraki çalışmalarımızda bu yola girişeceğiz.

S U M M A R Y

Sa'îd-ı Kurdî (later known as Nursî) who was born in Bitlis in 1877, was active in the political and religious life of the recent Turkish History. Being involved with politics up to 1908 he organized religious associations and he was arrested during the March 31 Revolt. After the first world-war and during Atatürk's lifetime, he was no more active in the political life. After Atatürk's death he began to write what he called «Nur Risaleleri» (the Nur Pamphlets).. This gave birth to the so-called 'Nurculuk' movement. His purpose was to create an atmosphere in laic Turkey where the religious principles would again be overwhelming.

To guarentee the acceptance of these pamphlets (Risaleler) by the great majority of the people, he claimed that the Kur'an had some remarks about the pamphlets, his disciples and his own personality. He also claimed that he was a leader capable to display miracles. These claims helped him to increase the number of his followers among the ignorant people.

The views he had put forward until the year 1960 when he died are like those put forward in different branches of the Shi'a sect. These resemblances are compared in seven groups in the article.

Not :

P. S. Dr. Yaşar Kutluay'ın ele aldığı bu mevzuu yakınlarında Doç. Dr. İbrahim Agah Çubukçu da "Ankara Üniversitesi Haftası", 1956, s. 28-46 da tetkik etmiştir. Fakat her iki araştırmada her kesin hatırına gelen bir soruya cevap görülüyor : Aydın Türklerin bir köylü kürd şeyhine mürid olarak ona intisap etmelerinin sebebi nedir ? Nursî'nin "risale"lerini mahkeme dolayısıyla tetkik etmek fırsatını bulan bazı Hukuk Profesörleri bu mevzuu bana şöyle izah ettiler : "Nur

risaleleri arasında insanın ruhi ihtiyaçlarını tatmin edecek ve ahlaki çöküntüye karşı inandırıcı noktalar vardır; milli hayatımızın bu aktüel meselelerine, bütün hayatı ve ilmi meselelere Kur'an'ın çoktan cevap vermiş olduğunu belirten Risaleler'in arkasında ne gibi siyasi fikirler gizlenmiş olduğuna münevverlerin ümitlerini Nurculuğa bağlamış olanları dikkat etmezler". Pakistanın büyük alimi merhum Muhammed Şefi' Nur hareketini İstanbul'a geldiklerinde tetkik etmişti. Onun fikrince fazla hiç bir orijinal fikir ileri sürmeyen Nur risalelerinin revacı, Türkiyede İslam öğrenişinin çok geri kalmakta olması ile, keza Türkiye devlet adamlarının, Pakistan devlet adamlarını dinî merasime iştirak ile ammeye göstermekten içtinap eylemeleri ile izah edilir. Ona göre, Pakistana resmî ziyarette bulunan Türkiye devlet adamlarının, Pakistan devlet adamları ibadetlere iştirak ettikleri halde, kenarda kalmaları Lahor'da herkesin dikkatini çekmiştir. O diyor ki bu vaziyette İslamiyet memleketinizde elbette pesp aye cahil insanların eline geçecektir.

Kendisini ve eserlerini 30 seneden beri tanıdığım dostum Prof. Hamidullah'a sordum: "Biz Türkler asırlardan beri Hazreti Muhammed ile İmam Ebu-Hanife'yi temel rehber saymakla iktifa etmişiz. Şimdi neden Muhammed ile muvazi olarak güya bir peygamber yahut Gulam Kadyani veya oniki imamdan biri imiş gibi bu cahil Said Nursiyi ortaya çıkardılar?". Hamidullah dedi: "Peygamberin sözleri lügat ve hayat tarzı farkları yüzünden türlüce tefsir edilebilir. İmam Ebu-Hanife ve Şafii, Malik gibiler birer fakihdirler, halkın ruhuna hitab eden tarafları yoktur. Halkın sorularına eyi mi kötü mü sūfler cevap verir, bu gibi zamanlarda bunların hangisi eyi yahut kötü olduğunun farkına varılamaz" dedi. Gerçekten Türkiyede Said Nursi gibi temelinde siyasi, şariatçi ve aktif hareketlere de hazır unsurlara karşı halkı ve imanlı münevverleri de kazanabilecek, dinine samimi olarak inanan fakat layık vaizler yetiştirme işine ciddi önem verilmelidir. Hür ve layık bir devlette insanlar dinli veya dinsiz, dinin o veya bu mezhebine mensup olabilirler, Müslüman oldukları halde ibadet yapar veya yapmayabilirler. Bu onların din ve saltanatı ayırmak sayesinde elde ettikleri en büyük haklarıdır. Fakat Tanrıya ibadet etmek isteyen bir Türk aydınının bundan çekinmek zarureti his etmesinin sebepleri aranılmalı ve aydınlatılmalıdır. Birisi bana dedi ki, camilerimizi sıralar koyup islah etsek, camilere insanların temiz elbiseleri ile gelmelerini temin etsek dahi dindar aydının kendisini takib ettiğini his ettiği heyula meydana kalacaktır.